

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE
LITHUANIAN ACADEMY OF MUSIC AND THEATRE

Šarūnė
VALOTKIENĖ

Burials in Samogitia in the 1st to 16th Centuries: the Custom of Placing Grave Goods

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
Ethnology H 006

VILNIUS 2019

This dissertation was written between 2013 and 2018 in Institute of Lithuanian Literature and Folklore. The research was supported by Research Council of Lithuania.

Academic supervisor:

Prof. Dr. Vykintas, Vaitkevičius (Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology, Humanities, History and Archaeology, H 005).

Academic consultant:

Dr. Jūratė, Šlekonytė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Ethnology, H 006).

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Dr. Rasa, Paukštytė-Šaknienė (Lithuanian Institute of History, Humanities, Ethnology, H 006).

Members:

Dr. Rasa, Banytė-Rowell (Lithuanian Institute of History, Humanities, History and Archaeology, H 005).

Dr. Vita, Ivanauskaitė-Šeibutienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Ethnology, H 006).

Dr. Ernestas, Vasiliauskas (Klaipėda University, Institute of Baltic Region History and Archaeology, Humanities, History and Archaeology, H 005).

Dr. Aušra Žičkienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Ethnology, H 006).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 1 pm, on 06 july 2019 in the conferences room of Institute of Lithuanian Literature and Folklore.

Address: Antakalnio g. 6, Vilnius, Lithuania
Tel. +370 85 2621943; direk@liti.lt.

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of (Vilnius University, Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Lithuanian Academy of Music and Theatre), as well as on the website of Vilnius University: www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS
LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

Šarūnė
VALOTKIENĖ

I–XVI a. laidosena Žemaitijoje: įkapės ir jų dėjimo paprotys

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
etnologija H 006

VILNIUS 2019

Disertacija rengta 2013–2018 metais Lietuvių literatūros ir tautosakos institute.

Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba.

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Vykintas Vaitkevičius (Klaipėdos universitetas, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

Mokslinė konsultantė:

dr. Jūratė Šlekonytė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – **dr. Rasa Paukštytė-Šaknienė** (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006).

Nariai:

dr. Rasa Banytė-Rowell (Lietuvos istorijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

dr. Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006).

dr. Ernestas Vasiliauskas (Klaipėdos universitetas, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

dr. Aušra Žičkienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, etnologija, H 006).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2019 m. birželio mėn. 06 d. 13 val. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, centrinių rūmų konferencijų salėje. Adresas: Antakalnio g. 6, Vilnius, tel. +37052621943 ; el. paštas direk@liti.lt.

Disertaciją galima peržiūrėti [Vilniaus universitetas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos muzikos ir teatro akademija] bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu:
<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>.

INTRODUCTION

Death is a subject for contemplation in all cultures and religions regardless of beliefs, age or sex. Burial rites and customs, a deep and wide spectrum of beliefs help to overcome the fear of death.

The custom of placing grave goods that began in Middle Paleolithic period spread later throughout the whole world¹. Beginning with the first ages AD, the finds of grave goods grow less though in Europe, for instance, the custom of placing grave goods (known in the territory from the British Isles to Caucasus) started to recede only in the 8th century: grave goods of this period are only found in eastern and northern boundaries of Europe, namely, in Scandinavia, east Baltic coast and among nomadic communities in the west of Hungary to Pontic-Caspian steppes in the East. The custom of placing grave goods disappeared in the second millennia; this change is often associated with the establishment of Christianity². However, the newest research claims the custom of placing grave goods, though slightly changed, has been retained up to date³.

The most ancient graves in the territory of Lithuania are found around the lake of Biržulis (Telšiai region); they are dated in the Mesolithic period. A necklace of animal teeth, separate animal teeth, a flint-stone were found in the double grave 2 of Donkalis (c. 6377-

---

¹ Grave goods are found in Mesopotamia (6000 BC), Karelia (6500-6300 BC), Japan (Akita, 2500-1800 BC), Crete (2000 BC), Iran (2000-1000 BC), Thailand (1180-1080 BC), Ukraine (the upper Dnieper, 700-300 BC), Sudan (400-300 BC) and other places (Ian Shaw, Robert Jamenson, *A Dictionary of Archaeology*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1999, p.).

² Henrich Härke, Grave goods in early medieval burials: messages and meanings, in: *Mortality*. Vol. 19, 2014, p. 2–3.

³ Plg.: Sheila Harper, 'I'm glad she has her glasses on. That really makes the difference': Grave goods in English and American death rituals, in: *Journal of MaterialCulture*. 17(1), 2012, p. 43–59.

6221 BC); grave 4 (c. 5980-5790 BC) contained animal teeth pendants, grave 5 – animal teeth, a double-edged arrowhead⁴.

Early and Intermediate Bronze Ages show little of grave goods: ceramic vessels, stone axes, flint-stone arrowheads, bone pins, amber jewellery. Only the Late Bronze Age graves are distinguished by rich grave goods⁵.

Grave goods were placed in almost all graves the 1st to 13th centuries. The amount and type of grave goods depended on contemporary lifestyle and fashion, religion, cultural, economic and other factors. Since the end of the 16th century, the custom of placing grave goods was withdrawing in the territory of Lithuania – the number of finds in graves gradually reduces. The 19th century and the beginning of the 20th century still witnessed the custom of placing things into a grave, yet, it was carried out only in exceptional cases. The deceased was usually dressed in burial clothes, some things related with faith, such as a candle, a prayer book, a rosary, were placed in.

The problem of the research. The present research is relevant concerning the conception of grave goods. There is no a common agreement among Lithuanian archaeologists as to the definition and classification of grave goods. For instance, Adolfas Tautavičius divided grave goods into two groups: the first one was comprised of items and jewellery related with wardrobe, the second group was made of work tools, arms and household items as well as additionally placed jewellery⁶. Mykolas Michelbertas later followed this classification of

---

⁴ More information in: Adomas Butrimas, *Donkalnio ir Spigino mezolito-neolito kapinynai: seniausi laidojimo paminklai Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 47–77.

⁵ Džiugas Brazaitis, *Ankstyvasis metalų laikotarpis*, kn.; *Lietuvos istorija. Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis*. t. 1, redaktorius Algirdas Girininkas, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 285, 287, 291

⁶ A. Tautavičius, *Įvadas*, in: *Lietuvos archeologiniai paminklai*, Vilnius: „Mokslas“, 1968, p. 7.

grave goods and added additional grave goods as well as horse remains⁷. Vytautas Urbanavičius attributed animal bones and coins to grave goods; he also considered tools, household items placed in graves in early Christianity as additional grave goods⁸. In comparison, burial clothes in which the deceased is buried are considered to be grave goods in ethnology.

The present work is also relevant concerning the geographical scope. Samogitia is a cultural region where a big amount of archaeological data was obtained in the second half of the 20th century. The lion share of the data is comprised of material from burial grounds. This work embraces the material from burial mounds and burial grounds in Samogitia dated the 1st to 16th centuries; it also summarizes and analyses the custom of placing grave goods.

The research of symbolical significances of grave goods is of no less importance. Usually, grave goods are viewed as separate archaeological items, their spread, production technology, usage is explained, the items are classified into types and sub-types. The implied relation between the set of grave goods and the social status of the deceased is explored. The destiny of the custom of placing grave goods after the introduction of Christianity has been hotly debated.

The issue of symbolical significance of grave goods has been partially addressed by Regina Volkaitė-Kulikauskienė and Laima Nakaitė-Vaitkunskienė in their works; Rasa Banytė-Rowell has gone more into depths concerning the research of symbolism of grave goods – she explored symbolical significances of particular grave goods.

The subject of the research is the custom of placing grave goods indicated in burial grounds in Samogitian in the 1st to 16th centuries.

---

⁷ M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas, 1986, p. 35.

⁸ V. Urbanavičius, Laidosena Lietuvoje XIV–XVII amžiais, in: *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, 3(22), 1966, p. 115.

The cultural region of Samogitia is not an accidental choice for the present research: it is one of but a few archaeological cultures where inhumation prevailed in the 1st to 16th centuries. Inhumation graves allow to determine the position of grave goods with regard to the position of the body of the deceased which is especially important while analysing the custom of placing grave goods and its symbolical significances⁹.

The position of grave goods with regard to the position of the body of the deceased is not accidental. It is usually chosen very carefully and related to the worldview and mythical imagery. Jewellery and items of clothes are almost always found in the grave as they might have been worn, whereas arms, household tools and items “where placed following [another] strictly pre-determined order”¹⁰. For instance, battle knives in male graves in Samogitian burial grounds (5th–9th centuries) were most frequently placed on the left side along the skeleton¹¹. A separate category is composed of grave goods titled as ‘grave gifts’ by researchers in other countries. It might be food, clothes, jewellery and other things found not in their typical position near the body of the deceased but rather in other places of the grave. For instance, a ring which is normally worn on a finger might be found near the legs of the deceased or in the knoll of the grave. Unburned items in cremation graves are considered to be additional grave goods.

Chronological limits of the research. Archaeological data from pre-Samogitian and Samogitian burial grounds dated from the 1st to 16th centuries is analysed. The data is divided into five periods: 1st to

---

⁹ The research also includes cremation graves, yet they comprise only 1.5 % of all graves.

¹⁰ M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 36, 38.

¹¹ Ilona Vaškevičiūtė, Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis, in: *Lietuvos istorija: geležies amžius*, t. II, ats. redaktorius G. Zabiela, Vilnius: Baltos lankos, 2007 p. 272.

4th centuries – Early Iron Age, 5th to 9th centuries – Middle Iron Age, 10th to 12th centuries – Late Iron Age, 13th to the first half of the 15th centuries – Early Middle Ages, second half of the 15th century to 16th century – Late Middle Ages¹². The Middle Ages are divided into two periods in order to better perceive the changes that occurred after the introduction of Christianity.

Geographical scope of the research – the territory inhabited by pre-Samogitian and Samogitian tribe. Inhabitants of the territory in the 1st to 4th centuries are considered to be pre-Samogitians, whereas inhabitants who lived in 5th to 16th centuries – Samogitians.

This work does not discuss the problems related with the territorial localization of Samogitia. The scope has been chosen following the boundaries determined in archaeological literature so far. The territory inhabited by pre-Samogitians was determined according to Michelbert's research and "Archaeological Atlas of Soviet Socialistic Republic of Lithuania" (to the east from burial grounds with graves in stone circles, to the north and north-east to the burial grounds of the lower reaches of the Nemunas, to the north and north-east from burial grounds of central Lithuania, i.e., in the upper reaches of the Jūra on the left and right banks, middle reaches as well as upper basin of the Dubysa)¹³. The territory of Samogitians was identified following Tautavičius research (in the east – up to the Šušvė, in the south (approximately) – some tens kilometers north to the Nemunas (i.e., approximately up to the Šaltuona and the Šešuvis), in the west – up to the Jūra or slightly behind it, in the north – up to the

---

¹² M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 78–83; A. Tautavičius, *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius: Lietuvos pilys, 1996, p. 6–9; Regina Volkaitė-Kulikauskienė, *Lietuviai IX–XII amžiais*, Vilnius: Leidykla „Mintis“, 1970, p. 5–8; Albinas Kuncevičius, *Lietuvos viduramžių archeologija*, Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 18.

¹³ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, t. 3: I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, redaktorė Rimutė Rimantienė, Vilnius: Mokslas, 1977, žem. 7; M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 54.

upper basins of the Miniija and Varduva, middle reaches of the Venta (embracing regions around Kuršėnai and Šiauliai)¹⁴.

The aim of the research is to explore the custom of placing grave goods in Samogitia in the 1st to 16th centuries, determine its features and development.

The tasks:

1. to analyse historiography concerning the topic of grave goods;
2. to formulate the conception of grave goods regarding archaeological, Lithuanian linguistics, customs and folklore data;
3. to explore the custom of placing grave goods in separate periods (1st–4th c., 5th–9th c., 10th–12th c., 13th–15th c. (first half), 15th c. (second half)–16th c.);
4. to study the custom of placing particular grave goods in the 1st to 16th centuries;
5. to examine the symbolism of the custom of placing grave goods;
6. to offer an interpretation of the custom of placing grave goods in the 1st to 16th centuries.

Defendable statements of the dissertation:

1. The term ‘grave goods’ embraces everything that is put into a grave.
2. The placing of grave goods is related to the culminating moment of laying the corpse – farewell to the deceased.
3. The custom of placing grave goods has changed in the period between the 1st to 16th centuries regarding the sex of the deceased, religious, economic and political reforms.
4. The custom of placing grave goods after the introduction of Christianity in the end of 14th–15th centuries did not cease.

---

¹⁴ A. Tautavičius, *Vidurinis geležies amžius...* p. 64.

5. The essence of the custom was to provide for the deceased and place things.
6. Multi-significance of grave goods indicates not only a wide spectrum of the usage of items in terms of utility or symbolism but also accentuates how the custom of placing grave goods changed throughout the time.

Theoretical approach and methods. According to the reports and publications of archaeological research, statistical analysis programmes MS Excel and SPSS (Statistical Package for the Social Science; Statistics 17.0) are used to process the data gathered during archaeological research. The obtained results are compared by applying analytical, comparative and statistical methods.

The present work is based on a new scientific branch in Lithuanian archaeology, namely, ethnoarchaeology, as an approach to archaeological research, a subdiscipline¹⁵. That is the research of ethnographical and historical situations by observing them directly or by means of search of documents with the aim to find useful information that might help to understand the relations between the models of human behaviour and material culture¹⁶. In ethnoarchaeology, the archaeological items are described in terms of ethnographical data.

The analogy of cultural continuum is applied in this research of the custom of placing grave goods. It is also sometimes called the

---

¹⁵ Mike Parker Pearson, *The archaeology...*, p. 34; Alfredo González-Ruibal, Ethnoarchaeology or simply archaeology?, in: *World Archaeology*, July, 2016, p. 1; Gustavo G. Politis, The role and place of ethnoarchaeology in current archaeological debate, in: *World Archaeology*, October, 2016, p. 1.

¹⁶ Edward Staski, Delafield Livingston Sutro, The Ethnoarchaeology of refuse disposal, in: *Anthropological research paper*, no. 42, 1991, p. 5

direct historical approach¹⁷, the continuous model¹⁸, folk-cultural approach¹⁹. This group of analogies accentuates cultural continuum starting with the prehistorical ones up to those registered in ethnography²⁰. Both ethnographical and archaeological data analysed here is obtained from the same cultural region.

The direct historical approach is divided into two subgroups: ethnographical and historical. The first approach of the research is based on the most up-to-date research of contemporary communities, whereas historical approach of the research gives priority to historical sources and only then turns to ethnographical records²¹. The latter approach of research makes the basis for the present research of grave goods: archaeological and ethnographical data for the analysis is obtained from the cultural region of Samogitia; archaeological data and historical sources are considered firstly and then the analysis is supported by ethnographical descriptions, folklore, linguistic data provided in the academic dictionary of the Lithuanian language.

The structure of the dissertation. The dissertation is comprised of the introduction, four body parts, conclusions, a list of sources, a list of references and appendices. The introduction indicates

---

¹⁷ Nicolas Peterson, Open Sites and the Ethnographic Approach to the Archaeology of Hunter-Gatherers, in: *Aboriginal Man and Environment in Australia*, edited D. J. Mulvaney and J. Golson, Canberra: Australian National University Press, 1971, p. 240; Michael Deal, The Role of The Direct Historical Approach, *North American Ethnoarchaeology: A Northern Perspective*, in.: *Ethnoarchaeology*, vol. 9, no. 1, 2017, p. 30.

¹⁸ Richard A. Gould, Some Current Problems in Ethnoarchaeology, in: *Experimental Archaeology*, editors Daniel Ingersoll, John E. Yellen, New York: Columbia University Press, 1977, p. 372;

¹⁹ Robert Ascher, Analogy in Archaeological Interpretation, in: *Southwest Journal of Anthropology*, Vol. 17(4), 1961, p. 316.

²⁰ Martelle Holly Hayter, Hunter-gatherers and the Ethnographic Analogy: Theoretical Perspectives, in: *Totem: The University of Western Ontario Journal of Anthropology*, no. 1, vol. 1, 1994, p. 42.

²¹ N. Peterson, Open Sites and the Ethnographic..., p. 240.

the object, aim, tasks, problem, relevance and methods of the research as well as provides archaeological, historical, folklore and ethnographic and linguistic sources. Additional literature of the 19th–21st centuries concerning the topic of the dissertation was analysed separately. The first chapter of the paper examines the concept of grave goods with regard to archaeological, linguistic, customs and folklore data. The second chapter analyses data from 2705 graves in Samogitia dated the 1st to 16th centuries by means of MC Excel and SPSS programme packages. The third chapter provides the perspective on the grave goods as symbols which is revealed by means of three objects: the needle, the ring and the axe. An interpretation of the custom of placing grave goods is offered in the fourth chapter.

The appendices of the paper are comprised of diagrams, a table of burial places and photographs of the graves analysed in the present work.

Archaeological sources of the research. The main data base of the research is comprised of the data form burial grounds in Samogitia dated the 1st to 16th centuries that embraces both fully explored burial grounds and separate graves.

While filling in the MS Excel data base, the main attention was drawn on the information about the deceased and grave goods. In the first case, data concerning the sex and age of the deceased was collected. The information was obtained from osteological research or determined archaeologically, namely, considering the set of the grave goods found in the grave.

Usually, the sets of grave goods are divided into female and male ones. It was customary to place pins, bracelets, necklaces, awls in female pre-Samogitian graves of the 1st to 4th centuries, while male graves contain axes, knives, spearheads, pins and brooches²². Headbands, caps, necklaces, pins and some tools, such as awls, little

---

²² M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 63–68.

knives and spindles are attributed to female graves dated the 5th to 9th centuries. Work tools, namely, axes, are often found in male graves, as well as arms: battle knives, spears, later swords; jewellery, such as neck-rings, brooches, belts. A horse is considered to be an exceptional grave good in male graves²³. A similar division of grave goods remains in the 10th to 12th centuries²⁴. In 13th to 15th (first half) century, rings, knives, are placed in graves of both sexes; brooches become a female grave good. Knives and rings, more rarely axes, become typical male grave goods in the second half of the 15th to 16th century, whereas brooches and rings become female grave goods.

The data base describes full sets of grave goods. Data concerning the three grave goods chosen for the research of grave goods symbolism – the needle, the ring and the axe – is recorded separately. Every grave good is described regarding the context, for instance, pins are normally associated with the mode of wearing, they are intended to pin clothes together. Therefore, it is important to register all cases when pins were stuck into cloth, indicate their position regarding the body of the deceased, the number of pins in the grave, their interrelations, etc. In comparison, while analysing the custom of placing the axe, the cases when the axe was stuck, broken, an axe miniature was found are important, the set of grave goods it was found in is described.

Written historical sources of the research. The main part of written data comes from “Sources of Baltic religion and mythology / Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai“ (SBRM) and “Relics of Baltic religion and mythology in the Great Duchy of Lithuania in 14th–18th

---

²³ I. Vaškevičiūtė, Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos..., p. 272–274.

²⁴ Vytautas Kazakevičius, Vikingų ir baltų genčių konsolidacijos laikotarpis, in: *Lietuvos istorija: geležies amžius*. t. 2, redaktorius Gintautas Zabiela, Vilnius: Baltos lankos, 2007, p. 387–390.

centuries / Baltų religijos ir mitologijos reliktai Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje XIV–XVIII a.“ (RBRM)²⁵.

Four volumes of SBRM were used: written sources of the 5th century BC to 18th century are published there. RBRM publication that provides the newly obtained religious and mythological material data from the 14th to 18th centuries was used.

Ethnographical sources of the research. Ethnographical descriptions depicting not only burial customs of Samogitians in 19th–20th centuries but also their households and traditions were regarded while analysing the custom of placing grave goods and its symbolism.

The research is based on the work by Dionizas Poška (1764–1830) which describes contemporary grave goods, gives concise descriptions of customs²⁶. Works of a Samogitian priest, Jurgis Ambrozijus Pabrėža (1771–1849), are also used: the priest gave substantial material concerning education of children, weddings, matrimonial life, burials and other topics in his sermons²⁷.

The studies of Simonas Daukantas (1793–1864)²⁸, a historian, are also important in the research of the custom of placing grave goods: his works give valuable descriptions of ancient customs and contemporary life style.

---

²⁵ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sudarė Norbertas Vėlius, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996; t. 2: *XVI amžius*, 2001; t. 3: *XVII amžius*, 2003; t. 4: *XVIII amžius*, 2005; *Baltų religijos ir mitologijos reliktai: Lietuvos Didžiojoje kunigaikštystėje (XVI–XVIII a.)*, sudarė Vytautas Ališauskas, Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 2016.

²⁶ Dionizas Poška, *Raštai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959, p. 330–418.

²⁷ Jurgis Ambrozijus Pabrėža, *Apey laydojyma noumyrosiu*, in: *Pamokslay apey septynis Sakramentus ogolnay yr apey Nekorius Sakramentus ipatingay*, F1–D57, VU bibliotekos Rankraščių skyrius, p. 350; Viktoras Gidžiūnas, *Jurgis Ambrozijus Pabrėža (1771–1849)*, Roma-Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1994.

²⁸ S. Daukantas, *Raštai I*, Vilnius: Vaga, 1976; S. Daukantas, *Istorija Žemaitiškas [I]*, Vilnius: Vaga, 1995; S. Daukantas, *Istorija Žemaitiškas [II]*, Vilnius: Vaga, 1995; S. Daukantas, *Būdas senovės lietuvių kalnėnų ir žemaičių*, Vilnius: Ethnos’91, 1993; S. Daukantas, *Raštai II*, Vilnius: Vaga, 1976.

The exploration of Samogitian customs is inseparable from the works of a prominent Samogitian bishop, Motiejus Valančius (1801–1875): “The Bishopric of Samogitians” (1848) is mainly relied on in the present research²⁹, as well as the studies of a folklorist, ethnographer Liudvikas Adomas Jucevičius (1813–1846) where great attention is paid to the region of Samogitia³⁰.

The research also widely includes the works by a researcher of ethnic culture, Ignas Končius (1886–1975)³¹, ethnographic descriptions of Samogitia, autobiography and literary works of Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė-Žemaitė (1845–1921)³²; valuable ethnographic material about Samogitia collected by an ethnographer and museologist, Juozas Mickevičius (1900–1984)³³. Ethnographic notes of an archaeologist, Vitas Valatka (1927–1977)³⁴, an ethnographic overview “Samogitians / Žemaičiai“ by Aleksandras Pakalniškis (1910–2012)³⁵, “Budriai village / Budrių kaimas” by Ignas Jablonskis (1911–1991)³⁶.

Folklore sources of the research. Folklore data is analysed by embracing all cultural spheres of Lithuania as it is a common Baltic

---

²⁹ M. Valančius, *Žemaičių vyskupystė*, in: *Raštai. Šeštas tomas*, parengė Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.

³⁰ L. Jucewicz, *Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów skreślona / przez Ludwika z Pokiewia*, Wilno: Rafalowicz, 1846; L. A. Jucevičius, *Raštai*. 1959, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959.

³¹ I. Končius, *Žemaičių šnekos*, Vilnius: Vaga, 1996; I. Končius, *Mano eitasis kelias*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.

³² Žemaitė, *Raštai*, t. 5, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957; Žemaitė, *Raštai*, t. 2, Vilnius: Žara, 2001; Žemaitė, *Raštai*, t. 4, Vilnius: Žara, 2004.

³³ J. Mickevičius, *Tėvų ir protėvių žemė: pirma knyga*, Vilnius: Žemaičių muziejus „Alka“, 2008.

³⁴ V. Valatka, *Žemaičių žemės tyrinėjimai. Knyga I. Archeologija*, Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2004; V. Valatka, *Žemaičių žemės tyrinėjimai. Knyga II. Muziejininkystė, etnografija, kraštotyra*, Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2006.

³⁵ A. Pakalniškis, *Žemaičiai*, Chicago: Lietuvos dailės parodų direkcija, 1977.

³⁶ I. Jablonskis, *Budrių kaimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

heritage emanating from the Baltic pre-historic times. However, more or less evident regional peculiarities exist and Samogitia makes no exception³⁷.

An important place in the present research belongs to folklore material gathered by Simonas Daukantas (1793–1864) and his helpers in Samogitia that is published in two parts: the first includes Samogitian songs, the second one – tales, proverbs, riddles³⁸. Collections of folklore by Mečislovas Davainis-Silvestraitis (1849–1919) supplement the poor view of Samogitia in the 19th century as known from folklore sources³⁹. The biggest published folklore collection is that of Jonas Basanavičius (1851–1927): it includes thirteen volumes of folklore library. The research of the custom of placing grave goods could not be carried out without folklore collections by Jonas Balys (1909–2011). Material from four volumes was used in the present research, the collection concerning death and burials is of significant importance⁴⁰.

Tales and mythical stories classified by Bronislava Kerbelytė were used in the research; the folklorist has systematized about 85 000 tales (recorded in the period between 1835–1982) and published them in three studies⁴¹.

---

³⁷ B. Kerbelytė, *Lietuvių tautosakos kūrinų prasmės*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, p. 333.

³⁸ S. Daukantas, *Žemaičių tautosaka, t. 1: dainos*, parengė Vytautas Jurgutis, Bronė Kazlauskienė, Vilnius: Vaga, 1983; S. Daukantas, *Žemaičių tautosaka, t. 2: pasakos, patarlės, mįslės*, parengė Kostas Aleksynas, Kazys Grigas ir kiti, Vilnius: Vaga, 1984.

³⁹ *Pasakos. Sakmės. Oracijos*, surinko M. Davainis-Silvestraitis, paruošė B. Kerbelytė ir K. Viščinis, Vilnius: Vaga, 1973; M. Davainis-Silvestraitis, *Patarlės ir dainos*, Tilže: Otto von Mauderode, 1889.

⁴⁰ J. Balys. *Mirtis ir laidotuvės*, Silverspring: Lietuvių tautosakos leidykla, 1981.

⁴¹ B. Kerbelytė, *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas*, t. I, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999; t. II, Vilnius: LLTI, 2011; t. III, Vilnius: LLTI, 2002.

Non-published data from the Manuscript department of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore as well as card files of beliefs in the Institute of Lithuanian History were used.

Linguistic sources of the research. The majority of the linguistic data used in the present research come from the academic dictionary of the Lithuanian language, an electronic data base “Thesaurus of the Lithuanian Language / Lietuvių kalbos tezaurus“ (version of 2006) was also used.

Moreover, old dictionaries of Lithuanian were also referred to: Konstantinas Sirvydas (1579–1631) “*Dictionarium trium linguarum*“ (1629, 1644)⁴², “*Clavis Germanico-Lithvana*“ (published after 1680)⁴³, Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann (1811–1881) “*Wörterbuch der Littauischen Sprache*“⁴⁴, Aleksandras Teodoras Kuršaitis (1857–1944) “*Lithauisch – Deutsches wörterbuch*“ (1968–1973)⁴⁵ and some others.

This linguistic material is further supplemented by data from dictionaries of Samogitian dialects: “*Dictionary of north-eastern Samogitian dialects *dūnininkai**”, “*Dictionary of north-western Samogitian dialects*” and others⁴⁶.

---

⁴² *Pirmasis Lietuvių kalbos žodynas. Konstantinas Širvydas Dictionarium trium linguarum*, sudarė Jonas Palionis, Vilnius: „Mokslas“, 1979.

⁴³ Jonas Palionis, *XVI–XVII a. lietuviškų raštų atrankinis žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004.

⁴⁴ G. H. F. Nesselmann, *Wörterbuch der Littauischen Sprache*, Königsberg: Verlag der Gebrüder Bornträger, 1851.

⁴⁵ A. Kurschat, *Litauisch-Deutsches wörterbuch*, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1968.

⁴⁶ Vytautas Vitkauskas, *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius: „Mokslas“, 1976; Birutė Vanagaitė, *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas, A–O*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.

CONCLUSIONS

1. The historiography of the 20th–21st centuries concerning the topic of grave goods is divided into three periods. The first one refers to the first half of the 20th century when the term ‘grave goods’ was established, its conception formulated, archaeological data examined on the grounds of analogies in folklore, ethnography. The second stage – the second half of the 20th century – much of attention was paid to the classification of grave goods as items, their dating, the set of grave goods was divided into separate parts. In the 21st century the research of the social status of the deceased prevail, yet issues concerning the symbolism of grave goods are also tackled, scientific works reflect upon historical sources, folklore, ethnographic data more and more frequently.

In ethnology of 20th–21st centuries, burial customs often become the object of research, yet only some works address the issue of grave goods in greater detail (usually, the scope of the works is limited to the analysis of the clothes of the deceased). It might have happened due to the rapid decline of the custom of placing grave goods in the 20th century as well as to the general importance of the clothes of the deceased.

2. The analysis of the sources of Baltic religion and mythology reveals why historically only the clothes on the body of the deceased were titled as grave goods thus separating them from other things placed in the grave – these were different burial rites. Dressing of the deceased was one of the first actions in the sequence of burial rites, whereas the placement of other items is related with the culminating moment of laying the corpse – the farewell to the deceased. This is further supported by the data of the 18th century and later material from folklore, ethnographic descriptions. It was only in the beginning of the 20th century that the term was adopted by archaeologists and items placed near the deceased in the grave were titled ‘grave goods’, excluding from the definition of grave goods such things as the coffin

or the construction items of the grave: stones, brought layers of soil, coal, ashes.

The author of the dissertation suggests dividing grave goods into two groups regarding the analysed material: grave goods in the broad and the narrow sense of the term. Grave goods in the broad sense of the term embrace everything what is found in the grave disregarding the position, materials or significance of the objects. Grave goods in the narrow sense of the term is identical with the definition of grave goods common in archaeology now and concerns artificial items and remnants of horses.

3. The number of grave goods in graves varied slightly in different periods. Most significantly the custom of placing grave goods in the 1st to 16th centuries was affected by the sex of the deceased and religious-political reforms. The major part of grave goods in female graves is composed of jewellery and accessories, significantly more rarely tools: awls, spindles and knives. The set of grave goods in male graves varies more: tools and arms prevail, jewellery is less popular.

The main grave goods in children graves in the 1st to 12th centuries were pins and necklaces, in the second half of the 15th to 16th centuries grave goods are only found in a small number of graves and these are mainly rings. In all periods, graves of children up to three years old typically do not contain tools, this custom is more evident among older children. Children graves dated 1st to 16th centuries more often contain items normally prescribed to females.

4. In Samogitian graves of the 1st to 16th centuries, 80 different surviving grave goods were registered, distribution of each particular grave good in the graves was examined, the main attention was paid to the position of the grave good in the grave, its relation to the sex of the deceased.

While analysing the position of grave goods in graves regarding the body of the deceased it was determined that jewellery and details of clothes were put on the deceased as they used to be worn, only in

exceptional cases they were put in other places. It was quite typical to thus place jewellery in graves dated the 1st to 12th centuries. The prevailing place is the area of the head, more rarely – around legs. Pins, rings and belts outstand in the overall context.

While examining the positions of tools, household items, arms and other grave goods, three main places of grave goods were determined: areas round the head, waist and legs. Distribution of grave goods in these areas depend on the traditions prevailing in a particular period: in the 1st to 4th centuries with some exceptions in the 5th to 9th centuries, the things were placed in the area around the head, whereas placement of goods in other areas was significantly rare. The period of the 10th to 12th centuries is a transitional period when some of grave goods were placed around the head of the deceased, some – around the waist or legs. In the 13th to the beginning of the 15th century and the second half of the 15th to 16th century, two main places of grave goods were prevailing: areas around the waist and legs. Grave goods were placed on both sides of the deceased in all periods, yet slightly more often on the left side.

5. The analysis of the symbolical significances of grave goods (the needle, the ring and the axe) revealed grave goods as multi-significant symbols. Multi-significance indicates not only a wide spectrum of the usage of items in terms of utility or symbolism but also accentuates how the custom of placing grave goods changed throughout the time. Symbols while being transferred from generation to generation, acquire their meaning according to the needs of the period –existing significances area accepted, changed or some new ones are prescribed.

The needle was important from the very moment of death when burial clothes were being prepared for the deceased, he/she was being dressed up. During the wake, the needle protected the deceased against sinister creatures and the living ones against the deceased. The needle was also important in the journey of the deceased to the afterlife world:

the deceased would not be naked in the afterlife if he/she possessed a needle, he/she would live there.

The ring was a token of the living to the dead or, on the contrary, of the dead to the living. It was considered as a token of recognition which is very important for afterlife meetings in the search of relatives and close ones in the world of the dead. The intention of placing a ring into a grave could be that of establishing or strengthening the relation between the living and the dead.

The axe remained a prevailing grave good in male graves throughout the period of placing grave goods, it symbolizes establishment in the afterlife, a smooth start. The research has revealed the axe as an opposition to the needle as a female grave good.

6. The custom of placing grave goods in the 1st to 16th centuries was constantly changing – that is obvious from several perspectives: regarding a particular period, sex of the deceased, a grave good and its position. Constant change of artefacts showed that the essence of the custom was to dress up the deceased and put it some things for him/her. These are actions that are endowed with a material manifestation that changes and reflects contemporary lifestyle, environment, economical and political situation, prevailing religion and beliefs.

SANTRAUKA

Apie mirtį yra mąstoma visose kultūrose ir religijose, nepaisant išitikinimų, amžiaus ar lyties. Mirties baimę padeda įveikti laidotuvių apeigos ir papročiai, gilus ir platus tikėjimų laukas.

Įkapių dėjimo paprotys, prasidėjęs viduriniame paleolite, vėliau išplito visame pasaulyje⁴⁷. Nuo pirmųjų amžių po Kristaus jų randama mažiau, nors, pavyzdžiui, Europoje įkapių dėjimo paprotys (paplitęs nuo Britanijos salų iki Kaukazo) pradėjo nykti tik VIII a., šiuo laikotarpiu jų buvo randama tik rytiniuose ir šiauriniuose Europos pakraščiuose – Skandinavijoje, rytinėje Baltijos pakrantėje ir tarp klajoklių bendruomenių nuo Vengrijos vakarų iki Ponto-Kaspijos stepių rytuose. Įkapių dėjimo paprotys išnyko antrame tūkstantmetyje, dažniausiai tai siejama su krikščionybės įsivyravimu.⁴⁸ Tačiau naujausioje literatūroje kartais teigiama, kad įkapių dėjimo paprotys, kiek pakitęs, išliko iki šiol.⁴⁹

Lietuvos teritorijoje seniausieji kapai rasti Biržulio apyežerėje (Telšių r.), jie datuojami mezolito laikotarpiu. Donkalnio dvigubame kape 2 (cal 6377–6221 m. pr. Kr.) rasta žvėrių dantų apvara, pavieniai žvėrių dantys, titnago skeltė. Kape 4 (cal 5980–5790 m. pr. Kr.) rasti

---

⁴⁷ Įkapių randama Mesopotamijoje (6000 pr. Kr.), Karelijoje (6500–6300 pr. Kr.), Japonijoje (Akita, 2500–1800 pr. Kr.), Kretoje (2000 pr. Kr.), Irane (2000 – 1000 pr. Kr.), Tailande (1180–1080 pr. Kr.), Ukrainoje (aukščiau Dniepro, VII–III a. pr. Kr.), Sudane (IV–III a. pr. Kr.) ir kitur (Ian Shaw, Robert Jamenson, *A Dictionary of Archaeology*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 1999, p.).

⁴⁸ Henrich Härke, Grave goods in early medieval burials: messages and meanings, in: *Mortality*. Vol. 19, 2014, p. 2–3.

⁴⁹ Plg.: Sheila Harper, ‘I’m glad she has her glasses on. That really makes the difference’: Grave goods in English and American death rituals, in: *Journal of MaterialCulture*. 17(1), 2012, p. 43–59.

žvėrių dantų kabučiai, kape 5 – žvėrių dantys, lancetinis strėlės antgalis.⁵⁰

Ankstyvajame ir viduriniame bronzos amžiuje įkapės negausios: keraminiai indai, akmeniniai kirviai, titnaginiai strėlių antgaliai, kauliniai smeigtukai, gintariniai papuošalai. Tik nuo vėlyvojo bronzos amžiaus iš bendro konteksto išsiskiria įkapėmis gausūs kapai.⁵¹

Įkapės buvo dedamos beveik į visus I–XIII a. kapus. Jų kiekis, pobūdis priklausė nuo konkrečiu laikotarpiu vyravusios gyvensenos ir nešiosenos, religinių, kultūrinių, ekonominių ir kitų veiksnių. Nuo XIV a. pab. Lietuvos teritorijoje paprotys dėti įkapes nyko – kapuose jų surandama vis mažiau. XIX–XX a. dar prisimenamas paprotys dėti daiktus į kapą, tačiau tai daroma tik išskirtiniais atvejais. Paprastai mirusysis aprengejamas šarvojimo rūbais, jam įdedami keli su tikėjimu susiję daiktai, pavyzdžiui, žvakė, maldaknygė, rožančius.

Tyrimo problema. Darbas aktualus įkapių sampratos požiūriu. Lietuvos archeologijoje iki šiol nėra bendro susitarimo, įkapės apibrėžiamos ar grupuojamos įvairiai, pavyzdžiui, Adolfas Tautavičius įkapes suskirstė į dvi grupes: pirmąją sudarė su apranga susiję daiktai ir papuošalai, antrąją – darbo įrankiai, ginklai ir buities daiktai bei papildomai įdėti papuošalai.⁵² Mykolas Michelbertas, vėliau pakartojęs šį įkapių grupavimą, išskyrė papildomas įkapes ir žirgo liekanas.⁵³ Vytautas Urbanavičius prie įkapių priskyrė ir gyvūnų kaulus, monetas, papildomomis įkapėmis laikė krikščionybės

---

⁵⁰ Išsamiau žr.: Adomas Butrimas, *Donkalnio ir Spigino mezolito-neolito kapinynai: seniausi laidojimo paminklai Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 47–77.

⁵¹ Džiugas Brazaitis, *Ankstyvasis metalų laikotarpis*, kn.: *Lietuvos istorija. Akmens amžius ir ankstyvasis metalų laikotarpis*. t. 1, redaktorius Algirdas Girininkas, Vilnius: Baltos lankos, 2005, p. 285, 287, 291.

⁵² A. Tautavičius, Įvadas, in: *Lietuvos archeologiniai paminklai*, Vilnius: „Mokslas“, 1968, p. 7.

⁵³ M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas, 1986, p. 35.

pradžioje į kapus dėtus įrankius, buities daiktus.⁵⁴ Palyginimui, etnologijoje įkapėmis vadinami drabužiai, su kuriais laidojamas mirusysis.

Darbas aktualus ir geografinės aprėpties požiūriu. Žemaitija yra kultūrinis regionas, kuriame XX a. II pusėje surinktas didelis archeologinių duomenų kiekis, jų didžiąją dalį sudaro laidojimo paminklų medžiaga. Šis darbas aprėpia I–XVI a. Žemaitijoje tyrinėtų pilkapynų ir kapinynų medžiagą, apibendrina ją ir analizuoja įkapių dėjimo paprotį.

Ne mažiau reikšmingas simbolinių įkapių reikšmių tyrimas. Paprastai įkapės analizuojamos kaip pavieniai archeologiniai dirbiniai, aiškinamas jų paplitimas, gamybos technologija, nešiosena, dirbiniai skirstomi į tipus, potipius. Nagrinėjamas menamas įkapių komplekto ryšys su mirusiojo socialiniu statusu. Karštų diskusijų sulaukė ir įkapių papročio likimas po krikščionybės įvedimo.

Simbolinių įkapių reikšmių klausimą savo darbuose iš dalies palietė Regina Volkaitė-Kulikauskienė ir Laima Nakaitė-Vaitkunsienė, kiek daugiau prie simbolinio įkapių tyrimo prisidėjo Rasa Banytė-Rowell, nagrinėjusi konkrečių įkapių simbolines reikšmes.

Tyrimo objektas – įkapių dėjimo paprotys, užfiksuotas I–XVI a. Žemaitijos laidojimo paminkluose.

Žemaitijos kultūrinis regionas šiame tyrime pasirinktas neatsitiktinai – tai viena iš nedaugelio archeologinių kultūrų, kurioje I–XVI a. vyravo inhumacija. Griautiniai kapai leidžia nustatyti įkapių padėtį mirusiojo kūno atžvilgiu, o tai itin svarbu nagrinėjant įkapių dėjimo paprotį, simbolines reikšmes⁵⁵.

---

⁵⁴ V. Urbanavičius, Laidosena Lietuvoje XIV–XVII amžiais, in: *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, 3(22), 1966, p. 115.

⁵⁵ Į darbo tyrimą įtraukti ir degintiniai kapai, tačiau jie sudaro tik 1,5 proc. kapų.

Įkapių padėtis mirusiojo kūno atžvilgiu nėra atsitiktinumas. Ji pasirenkama apgalvotai, yra susijusi su pasaulėžiūra ir mitiniais vaizdiniais. Papuošalai ir aprangos dalys kape beveik visada randami taip, kaip buvo nešiojami, o ginklai, buities įrankiai ir daiktai „buvo dedami griežtai numatyta [kita] tvarka“.⁵⁶ Pavyzdžiui, V–IX a. Žemaitijos kapinyuose kovos peilius į vyrų kapus dažniausiai dėdavo kairėje pusėje, išilgai griaučių.⁵⁷ Atskirą grupę sudaro papildomos įkapės, užsienio šalių tyrėjų vadinamos dovanomis (angl. *grave gifts*). Tai maistas, drabužiai, papuošalai ir kiti daiktai, kurie aptinkami ne jiems būdingoje padėtyje prie mirusiojo, o kitose kapo vietose. Pavyzdžiui, žiedas, kuris paprastai buvo nešiojamas ant piršto, gali būti randamas prie mirusiojo kojų ar kapo sampile. Degintiniuose kapuose papildomomis įkapėmis vadinami nedeginti dirbiniai.

Tyrimo chronologinės ribos. Archeologinė medžiaga nagrinėjama iš I–XVI a. prožemaičių ir žemaičių laidojimo paminklų. Duomenys darbe skirstomi į penkis laikotarpius: I–IV a. – senasis geležies amžius, V–IX a. – vidurinis geležies amžius, X–XII a. – vėlyvasis geležies amžius, XIII–XV a. pr. – ankstyvieji viduramžiai ir XV a. II p. – XVI a. – vėlyvieji viduramžiai.⁵⁸ Viduramžiai skaidomi į du laikotarpius, norint kuo tiksliau suvokti pokyčius, įvykusius po krikščionybės įvedimo.

Darbo teritorinė aprėptis – prožemaičių ir žemaičių genties teritorija. Prožemaičiai yra I–IV a., o žemaičiai – V–XVI a. šios teritorijos gyventojai.

---

⁵⁶ M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 36, 38.

⁵⁷ Ilona Vaškevičiūtė, Tautų kraustymosi ir baltų genčių sklaidos laikotarpis, in: *Lietuvos istorija: geležies amžius*, t. II, ats. redaktorius G. Zabiela, Vilnius: Baltos lankos, 2007 p. 272.

⁵⁸ M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 78–83; A. Tautavičius, *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V–IX a.)*, Vilnius: Lietuvos pilys, 1996, p. 6–9; Regina Volkaitė-Kulikauskienė, *Lietuviai IX–XII amžiais*, Vilnius: Leidykla „Mintis“, 1970, p. 5–8; Albinas Kuncevičius, *Lietuvos viduramžių archeologija*, Vilnius: Versus Aureus, 2005, p. 18.

Šiame darbe nenagrinėjamos problemos, susijusios su Žemaitijos teritorijos lokalizavimu. Apibrėžtis pasirinkta pagal iki šiol archeologinėje literatūroje nusistovėjusias ribas. Prožemaičių teritorija apibrėžta remiantis M. Michelberto tyrimais ir „Lietuvos TSR archeologijos atlasu“ (į rytus nuo kapinynų su akmenų vainikais, į šiaurę ir šiaurės rytus nuo Nemuno žemupio kapinynų, į šiaurę bei šiaurės rytus nuo centrinės Lietuvos kapinynų, t. y. Jūros aukštupyje ir kairiajame bei dešiniajame krante, Dubysos vidurupio ir aukštupio baseine)⁵⁹, o žemaičių – remiantis A. Tautavičiaus tyrimais (rytuose – iki Šušvės, pietuose (labai apytiksliai) – keliasdešimt kilometrų šiauriau Nemuno (t. y. maždaug iki Šaltuonos ir Šešuvies), vakaruose – iki Jūros ar kiek už jos, šiaurėje – iki Minijos ir Varduvos aukštupių, Ventos vidurupio (apimant Kuršėnų, Šiaulių apylinkes)⁶⁰.

Darbo tikslas – išanalizuoti įkapių dėjimo paprotį I–XVI a. Žemaitijoje, nustatyti jo bruožus ir raidą.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti istoriografiją įkapių papročio tema;
2. Remiantis archeologijos, lietuvių kalbos, papročių ir tautosakos duomenimis suformuluoti įkapių sampratą;
3. Išnagrinėti įkapių dėjimo paprotį atskirais laikotarpiais (I–IV a., V–IX a., X–XII a., XIII–XV a. I p., XV a. II p.–XVI a.);
4. Išanalizuoti konkrečių įkapių dėjimo paprotį I–XVI a.;
5. Išnagrinėti įkapių dėjimo papročio simboliką;
6. Pateikti I–XVI a. įkapių dėjimo papročio interpretaciją.

Ginamieji teiginiai:

1. Įkapėmis laikytina visa, kas buvo dėta į kapo duobę.

---

⁵⁹ *Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, t. 3: I–XIII a. pilkapynai ir senkapiai, redaktorė Rimutė Rimantienė, Vilnius: Mokslas, 1977, žem. 7; M. Michelbertas, *Senasis geležies amžius...*, p. 54.

⁶⁰ A. Tautavičius, *Vidurinis geležies amžius...* p. 64.

2. Įkapių dėjimo paprotys apima visas laidotuvių apeigas, jo kuliminacija – atsisveikinimas su mirusiuoju.
3. Įkapių dėjimo paprotys I–XVI a. nuolat kito, stipriausiai pokyčius veikė mirusiojo lytis, religinės, ekonominės bei politinės reformos.
4. Po krikščionybės įvedimo įkapių dėjimo paprotys neišnyko, tai buvo dar vienas postūmis keistis šiam papročiui.
5. Įkapių dėjimo papročio esminis momentas buvo aprūpinti mirusįjį, dėti jam daiktus.
6. Įkapių kaip simbolių daugiareikšmiškumas susijęs ne tik su plačiu jų panaudojimu pagal praktinę ir simbolinę paskirtį, bet taip pat pabrėžia nuolatinę įkapių dėjimo papročio kaitą.

Teorinė prieiga ir metodai. Remiantis archeologinių tyrimų ataskaitomis ir publikacijomis, archeologinių tyrinėjimų metu sukaupti duomenys apdorojami statistinėmis analizės programomis MS Excel ir SPSS (*Statistical Package for the Social Science; Statistics 17.0*). Gauti rezultatai nagrinėjami analitiniu, lyginamuoju ir statistiniu metodais.

Šis darbas remiasi Lietuvos archeologijai nauja sritimi etnoarcheologija – archeologijos tyrimų prieiga, subdisciplina.⁶¹ Tai yra etnografinių ir istorinių situacijų tyrinėjimai, stebint jas tiesiogiai arba per dokumentines paieškas, ieškant naudingos informacijos, padedančios suprasti ryšius tarp žmonių elgesio modelių ir materialinės kultūros.⁶² Etnoarcheologijoje archeologinius radinius siekiama paaiškinti per etnografinius duomenis.

---

⁶¹ Mike Parker Pearson, *The archaeology...*, p. 34; Alfredo González-Ruibal, Ethnoarchaeology or simply archaeology?, in: *World Archaeology*, July, 2016, p. 1; Gustavo G. Politis, The role and place of ethnoarchaeology in current archaeological debate, in: *World Archaeology*, October, 2016, p. 1.

⁶² Edward Staski, Delafield Livingston Sutro, The Ethnoarchaeology of refuse disposal, in: *Anthropological research paper*, no. 42, 1991, p. 5.

Šiame įkapių dėjimo papročio tyrime taikoma etnoarheologijoje naudojama kultūrinio tęstinumo analogija, kuri skaidoma į du pogrupius: etnografinį ir istorinį. Tyrimą atliekant pagal pirmąją prieigą, remiamasi naujausiais darbais apie šiuolaikines bendruomenes, tuo tarpu istorinėje tyrimų prieigoje pirmumas suteikiamas istoriniams šaltiniams ir tik po to etnografiniams įrašams.⁶³ Pastarąją tyrimų prieigą remiamasi šiame įkapių tyrime: archeologinė ir etnografinė medžiaga analizuojama iš Žemaitijos kultūrinio regiono, pirmiausiai nagrinėjami archeologiniai duomenys ir istoriniai šaltiniai, po to etnografiniai aprašymai, tautosaka, kalbos duomenys akademiniam lietuvių kalbos žodyne.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro: įvadas, keturios dėstymo dalys, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas bei priedai. Įvade greta tyrimo objekto, tikslo, uždavinių, problematikos, aktualumo ir metodų, pateikiami naudoti archeologiniai, istoriniai, tautosakos ir etnografijos bei kalbiniai šaltiniai. Atskirai analizuota XIX–XXI a. literatūra disertacijos tematika. Pirmajame darbo dėstymo skyriuje nagrinėta įkapių samprata archeologijos, kalbos, papročių ir tautosakos duomenimis. Antrajame skyriuje remiantis MC Excel ir SPSS (Statistical Package for the Social Science; Statistics 17.0) programų paketais nagrinėjami duomenys iš 2705 I–XVI a. Žemaitijos kapų. Trečiajame darbo skyriuje įkapės nagrinėjamos kaip simboliai, tai atskleidžiama pasirinkus tris daiktus – adatą, žiedą ir kirvį. Ketvirtajame skyriuje pateikiama įkapių dėjimo papročio interpretacija.

Darbo priedus sudaro diagramos, laidojimo paminklų lentelė ir darbe analizuotų kapų nuotraukos.

---

⁶³ N. Peterson, *Open Sites and the Ethnographic...*, p. 240.

IŠVADOS

1. XX–XXI a. archeologijos istoriografija įkapių tema skirstoma į tris laikotarpius. Pirmasis – XX a. I pusė, kai įsitvirtino įkapių terminas, buvo formuojama jų samprata, archeologiniai duomenys nagrinėjami pasiremiant analogijoms iš tautosakos, etnografijos. Antrasis etapas – XX a. II pusė – daug dėmesio skiria įkapių kaip daiktų klasifikavimui, jų datavimui, kapo įkapių kompleksas išskirstytas į atskiras dalis. XXI a. vyrauja tyrimai mirusiojo socialinio statuso tema, tačiau greta jų plėtojami įkapių simbolikos klausimai, vis dažniau darbuose atsižvelgiama į istorijos šaltinius, tautosaką, etnografinius duomenis.

Etnologijoje XX–XXI a. laidotuvių papročiai tyrinėti ne kartą, tačiau tik pavieniauose darbuose plačiau nagrinėti klausimai susiję su įkapėmis (paprastai apsiribojama mirusiojo drabužių analize). Tai lėmė XX a. vykęs spartus įkapių dėjimo papročio nykimas ir bendrame kontekste išryškinama mirusiojo rengimo svarba.

2. Baltų religijos ir mitologijos šaltinių analizė rodo, kodėl istoriškai įkapėmis buvo vadinami tik mirusiojo drabužiai, atskiriant juos nuo į kapą dedamų daiktų – tai buvo skirtingos laidotuvių apeigos. Mirusiojo rengimas buvo vienas pirmųjų veiksmų laidotuvių apeigų sekoje, o daiktų dėjimas siejamas su kulminacine šarvojimo akimirka – atsisveikinimu su mirusiuoju. Tai patvirtina XVII a. duomenys ir vėlyvesnė medžiaga iš tautosakos, etnografinių aprašymų. Tik XX a. pradžioje šį terminą perėmė archeologai ir įkapėmis pradėjo vadinti daiktus, dedamus šalia mirusiojo į kapą, į įkapių apibrėžimą neįtraukdami karsto ir kapo konstrukcijos – akmenų, atneštinių dirvožemio sluoksnių, anglių, pelenų.

Disertacijos autorė, atsižvelgdama į išnagrinėtą medžiagą, siūlo įkapes skirstyti į dvi grupes – įkapes plačiąja ir siaurąja reikšme. Įkapes plačiąja reikšme apima viską, kas rasta kape, neatsižvelgiant į objektų padėtį, medžiagiškumą ar reikšmę. Įkapes siaurąja reikšme yra

tapachios dabartiniam įkapių apibrėžimui archeologijoje, kuris iš esmės apima artefaktus ir žirgo liekanas.

3. Įkapių skaičius kapuose skirtingais laikotarpiais nežymiai keitėsi. Ryškiausiai I–XVI a. įkapių dėjimo paprotį veikė mirusiojo lytis ir religinės-politinės reformos. Pagrindinę įkapių dalį moterų kapuose sudarė papuošalai ir aksesuarai, žymiai rečiau įrankiai – ylos, verpstukai ir peiliai. Vyrų įkapių komplektas buvo platesnis, vyravo įrankiai ir ginklai, kiek mažiau buvo papuošalų.

I–XII a. vaikų kapų pagrindinės įkapės buvo smeigtukas ir kaklo apvara, XV a. II p. – XVI a. įkapių surasta tik mažoje dalyje kapų, dažniausiai žiedų. Visais laikotarpiais vaikams iki trijų metų nebuvo būdinga dėti įrankius, ši paprotys labiau paplitęs tarp vyresnių nei 3 metų amžiaus vaikų. Į I–XVI a. vaikų kapus dažniau buvo dėti moterims priskirtini įrankiai.

4. I–XVI a. Žemaitijos kapuose buvo užfiksuota apie 80 skirtingų išlikusių įkapių, išnagrinėtas kiekvienos įkapės pasiskirstymas kapuose, pagrindinis dėmesys skirtas įkapės padėčiai kape, jos ryšiui su mirusiojo lytimi.

Analizuojant įkapių padėtį kape mirusiojo kūno atžvilgiu nustatyta, kad papuošalai ir aprangos detalės buvo dedami ant mirusiojo taip kaip nešiojami, kitose vietose tik išskirtiniais atvejais. Papuošalus dėti kitoje vietoje būdinga I–XII a., pagrindinė dėjimo vieta galvos sritis, rečiau – kojų. Iš bendro konteksto išsiskyrė smeigtukai, žiedai ir diržai.

Nagrinėjant įrankių, buitines daiktų, ginklų ir kitų įkapių padėtis kape, nustatytos trys pagrindinės dėjimo vietos – galvos, juosmens ir kojų sritys. Įkapių pasiskirstymas šiose vietose priklausė nuo tam tikru laikotarpiu vyravusių tradicijų: I–IV a. ir su išimtimis V–IX a. daiktai buvo dedami galvos srityje, žymiai rečiau kitur. X–XII a. yra pereinamasis laikotarpis, kai dalis įkapių dar buvo dedama prie mirusiojo galvos, o kitos jau juosmens ir kojų srityse. XIII–XV a. pr. ir XV a. II p. – XVI a. įsivyravo dvi pagrindinės įkapių dėjimo vietos

– juosmens ir kojų sritys. Įkapės visais laikotarpiais buvo dedamos abiejose mirusiojo pusėse, šiek tiek dažniau kairėje.

5. Analizuojant simbolines įkapių (adata, žiedas ir kirvis) reikšmes, įkapės atsiskleidė kaip daugiareikšmiai simboliai. Daugiareikšmiškumas parodo ne tik platų daiktų panaudojimo spektrą pagal utilitarinę ir simbolinę paskirtį, bet išryškina, kad įkapių dėjimo paprotys nuolat kito. Iš kartos į kartą perimant naudotus simbolius, jie įprasminti pagal to meto reikiamybę – priimant buvusias reikšmes, jas keičiant ar suteikiant naujas.

Adata buvo svarbi nuo pat mirties akimirkos, kai mirusiajam siuvami drabužiai, jis aprenģiamas. Šermenų metu adata saugojo mirusįjį nuo bloga linkinčių būtybių, o gyvuosius – nuo mirusiojo. Adata buvo svarbi ir mirusiojo kelionėje į anapusinį pasaulį – ją turėdamas mirusysis ir kitame gyvenime nebūsiąs nuogas, jis gyvensiąs ten.

Žiedas buvo gyvųjų atminimas mirusiesiems arba – priešingai – mirusiųjų gyviesiems. Jis laikytas atpažinimo ženklu, kuris bus svarbus susitikus po mirties, mirusiųjų pasaulyje ieškant artimųjų, giminių. Dedant žiedą į kapą galėjo būti kuriamas arba sutvirtinamas ryšys tarp mirusiųjų ir gyvųjų.

Kirvis per visą dėjimo į kapus laikotarpį išliko dominuojanti vyrų įkapė, simbolizuojanti įsikūrimą kitame gyvenime, jo sklandžią pradžią. Kirvis tyrime atsiskleidė kaip opozicija moteriškajai įkapei – adatai.

6. Įkapių dėjimo paprotys I–XVI a. nuolat kito. Tai akivaizdu nagrinėjant jį visais požiūriais – atsižvelģiant į konkretų laikotarpį, mirusiojo lytį, įkapę ar jos padėtį. Nuolatinis artefaktų kitimas parodė, kad papročio esmė buvo aprenģti mirusįjį ir dėti jam daiktus. Tai yra veiksmai, kuriems suteikiama materialinė išraiška, kintanti ir atspindinti to meto žmonių gyvenseną, aplinką, ekonominę ir politinę situaciją, vyravusią religiją bei tikėjimus.

PUBLIKACIJŲ IR PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS

Topic-related scientific publications

Mokslinės publikacijos disertacijos tema

1. Maža moterėlė visą svietaį dengia: simbolinės ir mitinės adatos reikšmės. In: *Liaudies kultūra*, 2(173), p. 76–86.
2. Simbolinės žiedo – įkapės reikšmės Žemaitijos kapuose. In: *Tautosakos darbai*, 54, p. 106–124.

Conference presentations on the subjects of dissertation

Pranešimai disertacijos tematika

1. Simbolinės adatos reikšmės. Etnologijos doktorantų simpoziumas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2014 m. rugsėjo 25 d.
2. Simbolinių adatos reikšmių beiėškant. Mokslinė konferencija „Marijos Gimbutienės skaitymai XII“, Lietuvos nacionalinis muziejus, Vilnius, 2015 m. vasario mėn.
3. Simbolinių įkapių reikšmių beiėškant. Septintasis nacionalinis istorijos krypties doktorantų seminaras, Klaipėdos universitetas, 2016 m. balandžio 21 d.
4. Simbolinių įkapių reikšmių beiėškant: žiedas. Etnologijos doktorantų simpoziumas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2016 m. rugsėjo 20 d.
5. Archaeological and Ethnological Approaches to Grave Goods: Is There Common Ground. 6th International Conference of Young Folklorists „Us and Them: Exploring The Margins“, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2016 m. birželio 02 d.

6. The Symbolic Meaning of Grave Goods. Tarptautinė konferencija 22nd Annual Meeting of the EAA (The European Association Archaeologist)", Vilniaus universitetas, Vilnius, 2016, rugsėjo 01 d.
7. The Symbolic Meaning of Grave Goods. Tarptautinė konferencija „Bridges in the Baltics“, Varšuva, Varšuvos universitetas, Lenkija, 2016 m. spalio 01 d.
8. Įkapių samprata Lietuvos istoriografijoje. Aštuntasis nacionalinis istorijos krypties doktorantų mokslinis seminaras, Klaipėdos universitetas, Klaipėda, 2017 m. balandžio 20 d.
9. Simbolinių įkapių reikšmės: kirvis. VERITAS ETHNOLOGICA: etnologijos doktorantų tyrimų gairės, Klaipėdos universitetas, Klaipėda, 2017 m. gegužės 12 d.
10. Kirvis: tarp gyvųjų ir mirusiųjų. Etnologijos doktorantų simpoziumas, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2017 m. rugsėjo 21 d.

TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTĘ

Šarūnė Valotkienė

E-mail: b.sarune@gmail.com

Education

2006–2010 Bachelor studies at Klaipėda University, Bachelor degree in History (with archaeology specialization)

2010–2012 Master studies at Klaipėda University, Master degree in Landscape Archaeology

2013–2018 Doctoral studies at Vilnius University, the Institute of Lithuanian Language and Literature and Lithuanian Academy of Music and Theatre

Employers

2010–2012 – Vilnius University, Faculty of Communication

Since 2013 – National Museum of Lithuanian

Išsilavinimas

2006–2010 m. bakalauro studijos Klaipėdos universitete, istorijos (su archeologijos specializacija) bakalauro laipsnis

2010–2012 m. magistro studijos Klaipėdos universitete, kraštovaizdžio archeologijos magistro laipsnis

2013–2018 m. doktorantūros studijos Vilniaus universitete, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute ir Lietuvos teatro ir muzikos akademijoje

Darbovietės

2010–2012 – Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas

Nuo 2013 – Lietuvos nacionalinis muziejus

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 30 egz.